

# MAGYAR NYELV

110. ÉVF.

2014. TÉL

4. SZÁM

## Az antonomázia helye a nyelvi képek családjában\*

5. Egyszerű (implicit) metaforával kifejezett antonomázia aránylag kevés van. A népköltészetben és a (régebbi) szerelmi levelezésben használatos, a tulajdonnevet köznévvvel helyettesítő antonomaziák denotátuma egy bizonyos személy, a szeretett nő: *galambom, rózsám, kincsem* stb. Ezek főleg megszólításként fordulnak elő. Vannak azonban elevebb szemléletességű példák is, mint a Kossuth Lajos kapcsán említett *Napsugár* 'Zeyk Sarolta, az agg államférfi plátói szerelme' vagy *Csibe* 'Littkey Erzsébet, az idős Móricz Zsigmond több művének modellje, ihletője'.

A bulvársajtóban Elvis Presley-t, a rockzene legnagyobb, uralkodó alakját egyszerűen *a Király*-nak nevezték. A labdarúgásban, legalábbis Magyarországon, Albert Flórián volt *a Császár*. Ezzel át is térhetünk a sportnyelvre. Egy argentin labdarúgó, Javier Saviola ezt a becenevet kapta (feltehetően nem gyávasága, hanem gyorsasága miatt): *a Nyúl*. Közel harminc éve a mexikói labdarúgó-világbajnokság egyik mérkőzéséről ezzel a hangzatos címmel tudósított az akkori sportnapilap, a Népsport: „Négyszer csapott le *a Keselyű* Querétaróban”. Querétaro a kisváros neve, ahol a mérkőzést játszották, a *Keselyű* pedig Emilio Butragueño spanyol válogatott labdarúgó, aki azon a találkozón négy gólt szerzett. Becenevéhez a hangalaki hasonlóságon (*el buitre* 'keselyű') kívül azért juthatott, mert keselyű módjára csapott le a labdára, a kínálkozó helyzetekre.

6. A továbbiakban a metonímiával vagy szinekdochével kifejezett antonomaziákat mutatjuk be (a szinekdochét a metonímia alfajának tekintve). Gyakori jelenség, hogy a tulajdonnevet melléknévvvel vagy melléknévi igenévvvel helyettesítik. Ezek képtípus szempontjából általánosító szinekdochék: *a Megváltó* 'Jézus Krisztus', *a Gonosz* 'a Sátán, az ördög' (MORIER 1961: 31). A nagy kezdőbetű azt jelzi, hogy bizonyos fokig ezeket is tulajdonnévnek érzik. További ilyen példák: *a (nagy) sztagirita* 'Arisztotelész' (mert Sztageira városában született), *a törökverő* 'Hunyadi János', *az országépítő* 'Szent István király', *a korzikai* 'Napoleon', *a megvesztegethetetlen* 'Robespierre' (CRESSOT–JAMES 1983: 75). Mindezek tekinthetők tapadásnak is, mert elvonással és azt követő jelentéstapadással kelet-

\* A tanulmány első részét lásd Magyar Nyelv 110. 2014: 257–265.

keztek a következő minőségjelzős szerkezetekből: *a megváltó Isten, a gonosz ördög v. démon, a sztageirai (születésű) filozófus, a törökverő hadvezér v. hős, az országépítő király, a korzikai (születésű) hadvezér, ill. uralkodó, a megvesztegethetetlen politikus.*

Napjaink sajtónyelvében egy kissé bizalmas vagy humoros stílusértékben alkalmazzák ezeket a szinekdochékat. A televízió arról tudósít, hogy a miskolci villamoson „mindenkinek, akinek van jegye, ajándékot oszt a *nagyszakállú*”, mármint *a nagyszakállú Télapó*, a Mikulás (m1 Híradó 2013. dec. 6.). A sportközvetítésekben a tulajdonnevet, feltehetőleg a névismétlődés csökkentésére, népnévvel helyettesítik: „Jól játszik a *holland*” ’Clarence Seedorf holland labdarúgó’, „Adebayort küldi el melegíteni a *portugál*” ’José Mourinho portugál edző’. Ezek az antonomáziák is jelzős szerkezetből rövidültek: *a holland játékos, a portugál edző.*

Megszólító vagy említő használatban mindennaposak a tisztséget, rangot jelölő köznevek tulajdonnév helyett. Régebbi példák: *Felség(ed), Méltóság(od), a kegyelmes* ’kegyelmes úr’, *nem szólt a naccsága* ’a nagyságos asszony’ stb. Ma is előfordulnak a következők: (*a miniszterelnök (úr) még nem nyilatkozott a kérdésről, Professzor Úr!*, *azzal a kéréssel fordulok Professzor Úrhoz* (kevésbé szervilisen: *a professzor úrhoz*), *hogy...* Mindezek tekinthetők általánosító (species pro individuo) szinekdochénak is.

Megfakult képszerűséggel ma is használatosak levélbeli vagy szóbeli megszólításként a *kedvesem, drágám, egyetlenem* stb. birtokos személyjeles szavak. Ezek is antonomáziák: köznevek tulajdonnév helyett. Ugyanilyen funkciót töltenek be a *kis madárkám, bogaram, kincsem* stb., de ezek nem szinekdochék, hanem metaforák (l. az 5. pontban).

A szépirodalmi stílusban is találhatunk példákat arra, hogy személyek neve helyett közneveket alkalmaznak. Például Victor Hugo *A nyomorultak* című regényében Marius és Cosette esküvőjének másnapján Jean Valjean felfedi kilétét – egykor gályarab volt, szökött fegyenc –, majd megtörtén távozik. A következő mondatban kettős metonímia van, a tulajdonság neve a tulajdonság hordozója helyett: „*A boldogság [’Marius’] az ajtóig kísérte a kétségbeesést [’Jean Valjeant’]*” (Hugo 1960. 2: 529). Ezek is antonomáziák, csakúgy, mint azok a metonímiák, amelyeket K. SZOBOSZLAY (1972: 48, 52) idéz Németh László regényeiből: „*a kényelmességük megértette egymást*”; „*akart lelkesedése még többet hallani*”; „*de a friss főlháborodása azért csak megnyomta jó erősen a csengőt*”. A tulajdonnév helyett álló szavak a szereplő lelkiállapotára utalnak.

Metonimikus vagy metonímiaszerű kép úgy is kialakulhat, hogy valamely körülírás összetétellel tömörödik, illetve azt vonnak el belőle. Például Denis Burkitt brit orvost a szakmában *rostember*-nek nevezték, mert ő mutatta ki a rostokban gazdag táplálkozás jelentőségét a vastagbélrák megelőzésében (NEMESI 2009: 105). Ehhez hasonlóan a *könyvember* megjelölést kapta Heltai Jenő novellájának főszereplője, Teofrasztusz mester, a könyvgyűjtő, könyvmoly (l. Heltai 2002). Az előzmény mind a két esetben valami ilyesmi lehetett: *rostokkal foglalkozó ember, könyvekkel foglalkozó ember*, és ezekből vonódott el a *rostember*, illetve a *könyvember* antonomázia.

Szintén körülírásból válhattak összetett szóvá ezek a történeti irodalomból, illetve a sajtóból ismert tulajdonnévpótló megnevezések: *a Vasherceg* 'Wellington', *a Vaskancellár* 'Bismarck' (az Alakzatlexikon szerint 'Metternich', I. K. SZOBOSZLAY 2008: 117), *a Vaslady* 'Margaret Thatcher brit politikus, miniszterelnök' (WALES 1989: 29). Ezekben a *vas* anyagnévi jelző valójában egyeditő szinekdoché: '(nagyon) erős'. Mindezek elvonások a tudatbeli előzménynek tekinthető körülírásokból: *a vasakarátú herceg*, *a vasakarátú kancellár*, *lady*. Nem tévesztendő össze a *gázhercegnő* 'Julija Timosenko' típussal, amelyben az utótag metaforikus. Míg Bismarck valóban kancellár volt, Timosenko csak képletesen *hercegnő*, rátartian büszke viselkedése miatt. Meg kell különböztetnünk a *Vaskancellár* típusától a látszólag hasonló jellegű *Aranycsapat* megjelölést is. Ennek jelöltje, 'az 1950–54, esetleg 1956 közötti, nagy sikereket elérő magyar labdarúgó-válogatott' ugyanis a nagy kezdőbetű ellenére nem tulajdonnév, ennél fogva antonomázia sem jöhet létre. Az *arany* előtag viszont éppen úgy körülírásból rövidült, mint az előbbi példák *vas* jelzője: *aranyat érő* [azaz: 'kiváló'] *csapat*.

Hasonló okokból nem antonomázia a *nemzeti tizenegy* megjelölés sem valamely ország labdarúgó-válogatottjára. A németben összetétellel tömörült: *Nationalelf*. Előzménye mind a két esetben körülírás volt: *tizenegy emberből/játékosból álló nemzeti csapat*. De mivel ez a szó szoros értelmében nem tulajdonnév, a *nemzeti tizenegy* sem tekinthető antonomáziának.

Számnevek ilyen szerepben való használatára lásd még: *az aradi tizenhárom* (más ilyenek analógiájára, de helytelenül így is: *az aradi tizenhármak*), *az orosz ötök*, *a francia hatok* (zeneszerzőcsoportok), *a Nyolcak* (festők csoportja Magyarországon a 20. század elején), *a Kilencek* (költőcsoport Magyarországon az 1960-as évek végén) stb. Ezeknek előzménye is valamilyen körülírás lehetett: *a tizenhárom aradi vértanú*, *az öt v. hat rokon törekvésű zeneszerző*, *a nyolc együtt dolgozó festő*, *a kilenc egyszerre jelentkező*, *hasonló meggyőződésű költő* stb. Ennek ellenére az antonomáziák közé sorolásuk vitatható, mert nem tulajdonnevet helyettesítenek, bár közvetve arra utalnak.

Bizonyosan nem antonomáziák viszont azok a 'válogatott' jelentésű szavak, amelyek a sportsajtóban némelyik ország labdarúgócsapatának jelölésére szolgálnak: *a Szbornaja* 'az orosz válogatott' (elvonás a *szbornaja komanda* 'válogatott csapat' jelzős szerkezetből), *a Seleção* 'a brazil válogatott', *a Selección* 'a spanyol válogatott'. Ezek a kifejezések – nagybetűségük ellenére – nem tulajdonnév helyett állnak, ezért antonomáziának sem minősíthetők.

Metonimikus kapcsolat van a sportcsapatok (elsősorban futballcsapatok) voltaképpeni neve és a szurkolók meg az újságírók által rájuk aggatott becézőnevek között. Ezek a „becenevek” (angolul *nickname*) többnyire azokra a címerekre, jelvényekre utalnak, amelyeket a csapat tagjai a mezükön viselnek, illetve magának a meznek a színére, mintájára. A névhelyettesítés alapja ezekben az esetekben a szó legszorosabb értelmében vett térbeli érintkezés: a játékosok a testükön hordják azokat a szimbólumokat és szimbolikus színeket, amelyekkel tréfásan-bizalmasan megnevezik őket.

Az ausztrál labdarúgó-válogatottat egy idő óta így nevezik a nemzetközi sajtóban: *Socceroos*. A szójáték azon alapul, hogy a *soccer* 'futball' szót kontaminálják a *kangaroo* 'kenguru' szóval. A kenguru az ország jelképe, címerállata, a két pajzstartó közül a bal oldali (a másik az emu). Mivel a szójátékot nem lehet magyarra fordítani, a magyar nyelvű sajtóban is az angolos becézőnév van használatban. Nem találkoztam például a *kengurusok* vagy a *Kenguruország válogatottja* formával.

Ugyanílyen képzettársítás alapján nevezik (*a*) *kivik*-nek az új-zélandi válogatottat, illetve ennek tagjait, sőt átvitt értelemben magukat az új-zélandiakat is. A kivi, ez a fokozottan veszélyeztetett futómadár az ország jelképévé vált, bár címerében nincs benne. Úgy tudom, a közelmúltban megfogalmazódott a szándék, hogy az eddigi nemzeti lobogó helyett egy olyan zászlót vezessenek be, amelyen a kivi is rajta van.

További ilyen példák: a svéd válogatott jelképe és becézőneve a *Tre Kronor* 'három korona' (magyarul így is: *a háromkoronások*); az angol labdarúgó-válogatott játékosai *a háromoroszlánosok* (az Anglia címerében Oroszlánszívű Richárd óta szereplő három oroszlán miatt); a francia válogatott tagjai a mezükön viselt nemzeti jelkép alapján *a gallkakasosok*. Labdarúgóklubok, illetve csapataik is kaphatnak ilyen melléknevet. Például *az Ágyúsok* az Arsenal angol labdarúgócsapat becézőneve (mivel az *arsenal* 'fegyvertár'-at jelent).

Az elnevezés alapja máskor a csapat által hordott mez színe vagy mintája: *az azzurrik* 'Olaszország' (nálunk ebben a pontatlan formában honosodott meg a nyelvileg korrekt *azzurrok* helyett); *az Oranje* 'Hollandia' (narancssárga mezük miatt); *a Celeste* 'Uruguay' (a válogatott csapat tagjai égszínkék mezt viselnek); *a kanárik* 'a Norwich City angol klubcsapat', mert mezük színe kanárisárga. A legkülönösebb ilyen elnevezés *a matracosok*. Ezt az Atletico Madridra és játékosaira alkalmazzák annak alapján, hogy a csapat piros-fehér csíkos meze a névadókat a matrac mintájára emlékeztette. Tulajdonképpen elvonás ebből a kifejezésből: *a matracra emlékeztető színű mezben játszó csapat*. A Juventus csapatának *az Öreg Hölgy* mellett van egy másik, mezük színére utaló beceneve is: *a Zebrák* (a csapat többnyire fekete-fehér csíkos mezben játszik). A legegyszerűbb eset az, amikor az egyesület színeinek megnevezése válik becézőnévvé: az FC Barcelona labdarúgócsapata *a gránátvörös-kékek*, a Ferencváros csapatának tagjai *a zöld-fehérek*, az MTK-sok *a kék-fehérek*, az újpestiek *a lila-fehérek* (vagy röviden: *lilák*), a kispestiek *a vörös-feketék* stb. Mindezek metonímiák (térbeli érintkezésen alapuló szóképek) vagy általánosító szinekdochék (az egyénnek a faj, esetleg a fajnak a nem alá történő besorolása útján).

7. Az antonomázia másik fő fajtája a *f o g a l o m f e l i d é z ő* (vö. tanulmányom 2. pontját). Ebben tulajdonnév helyettesít köznevet, pontosabban tulajdonnév válik valamely köznévi tartalom, fogalom hordozójává. Mitológiai alakok, regényhősök, híres emberek stb. neve valamely emberi tulajdonságot, embercsoportot jelöl. Az antonomáziának ez a válfaja nem áll távol a szimbólumtól sem.

Íme néhány közismert példa a fogalomfelidéző antonomáziára: *Adónisz* 'kivételes szépségű ifjú', *Arisztarkhosz* 'pártatlan kritikus', *Herkules* 'nagyon erős ember' (ilyen értelemben csak a latinus névalak használható, a görögös *Héraklész* nem), *Don Quijote* 'becsületes, de a realitásokkal számot nem vető, naiv (idősebb) ember', *Don Juan* vagy *Casanova* 'nőcsábász', *Háry János* 'hazudós, dicsekvő ember', *Harpagon* 'fösvény', *Oblomov* 'lusta, tehetetlen ember, álmodozó', *Quisling* 'kollaboráns, hazaáruló' (a 2. világháború idején a náci megszállókkal együttműködő norvég politikus nevéből). Történelmi személyiségek, feltalálók stb. neve fokozatosan köznévvé válhat, ezt helyesírásuk megváltozása is jelzi: *makadám*, *röntgen*, *dízél*; erre egy érdekes, magyar vonatkozású példát is közöl WALES (1989: 29): *biro* 'golyóstoll' (feltalálójának, Bíró Lászlónak a nevéből). A köznévvé vált tulajdonnevek egy része határozottan pejoratív jellegű: *quislingek*, *pecsovicsok* (Pecsovics a Festetics grófok tisztartója, kormánypárti főkortes volt Szekszárdon az 1830-as években, átvitt értelemben: 'a politikai hatalmat elvtelesen kiszolgáló személy'; l. TÓTH 1901: 82). Mindezek egyszersmind individuum pro specie szinekdochék is. Mondatbeli használatban többnyire határozatlan névelő vagy valamilyen jelző áll előttük: **egy** *Arisztarkhosz kellene ide; barátunk igazi Don Quijote volt; ez a férfi valóságos Casanova; hát nem egy Einstein az illető.* Az utóbbi példában Einstein annyi, mint 'zseniális ember', vagyis a kijelentés tényleges értelme: az illető gyenge képességű, buta. Az antonomázia tehát a litotész, ill. az eufemizmus funkcióját is betöltheti. A név előtt álló határozatlan névelő vagy jelző azt mutatja, hogy nem magáról a névről, illetve viselőjéről, hanem egy tulajdonságról, egy típusról van szó (vö. MOLINIÉ 1993: 87).

Némelyik antonomázia a befejezett jelentésváltozásig is eljuthat: *Figaro* (Beaumarchais, ill. Mozart hőse) → *figaró* 'borbély'; *Paparazzo* (Federico Fellini *Az édes élet* című filmjének egyik szereplője) → *paparazzo* 'rámenős fotós, lesifotós'; *Kerberosz* (*Cerberus*) 'az Alvilág bejáratát őrző háromfejű kutya' → *cerberus* 'őr', 'portás', a bizalmasabb sportnyelvben 'kapus' is.

Antonomáziának is tekinthető a metonímiának az a válfaja, amelyben egy város, épület vagy utca neve a térbeli érintkezés alapján az ott székelő, működő intézmény vagy személy(ek) jelölőjévé válik. Tipikus példák a napisajtóból: *Moszkva* ['az orosz kormányzat'] *megvétőzza a javaslatot*; *Washington* ['az amerikai kormányzat'] *nem zárja ki a fegyveres konfliktus lehetőségét*; „*Róma* ['az olasz hatóságok'] szerint a banda havonta egytonnányi kábítószert szállított Itáliába” (Népszava 2014. márc. 24. 9), „A közleményben nem álltak ki a *Kreml* ['az orosz kormányzat'] mellett” (Népszava 2014. márc. 28. 9), *még nem döntött a Quai d'Orsay* 'a francia külügyminiszter, ill. külügyminisztérium'. A *Moszkva nem hisz a könnyeknek* filmcímében, egy 1980-ban bemutatott szovjet filmnek a címében a *Moszkva* városnév körülbelül ezt fejezi ki: 'az orosz emberek' (a cím egy orosz közmondáson alapul).

A fogalomhelyettesítő antonomáziának egy másik típusában a földrajzi név az ott történt eseményre vagy valamilyen elvontabb tartalomra, fogalomra utal. Például a *Canossa* név (egy észak-olaszországi vár neve) IV. Henrik német-római császár vezeklő zarándoklata miatt átvitt értelemben 'a megaláztatás helye' lett,

különösen az ilyen állandó szókapcsolatokban: *Canossát jár vki, Canossát járát vkivel*. A nevet J. SOLTÉSZ KATALIN metaforának minősíti (J. SOLTÉSZ 1979: 35), szerintem azonban a *Canossa* nem metafora, hanem individuum pro specie szinekdoché vagy egyszerűen metonímia.

*Waterloo*, I. Napóleon császár utolsó csatájának helyszíne a 'súlyos, megsemmisítő, végleges vereség' jelentést hordozza. Ennek alapján mondhatjuk, hogy *a Hollandia elleni mérkőzés a magyar labdarúgás Waterloo-ja volt*. A magyarság számára ugyanilyen konnotációk fűződnek a *Mohács* névhez. Ez mint metonímia, illetve antonomázia 1526 óta azt jelenti, hogy 'a mohácsi csata', átvitt értelemben 'megsemmisítő vereség', általánosabb jelentésként pedig 'megszégyenülés, megaláztatás'. Ebben az utóbbi értelemben alkalmazta a *Mohács* antonomáziát Ady Endre Nekünk *Mohács* kell című versében 1908-ban. Szepesi András könyvcímében (*Mohácstól Budaörsig*) a magyar történelem két olyan csatáját idézi fel, amelyben a magyar király is részt vett: az egyik király, II. Lajos elesett, a másik, IV. Károly véglegesen elveszítette trónját (és nem sokkal később életét is).

Adynál maradva a *Páris, az én Bakonyom* címben a *Bakony* neve antonomázia e helyett: 'rejtekhely, búvóhely' (ennek a metonimikus képzettársításnak az adja meg az alapját, hogy az erdős, járhatatlan Bakony hegység korábban a betyárok rejtekhelye volt). A két földrajzi név (*Párizs, Bakony*) az azonosító értelmezői teljes metafora viszonyában állnak egymással. A lírai én megjelenésével a nyelvi kép négyeleművé, ún. aránytrópusá válik, amelyben a négy tényező közül három explicite jelen van, a negyedik pedig kitalálható. Párizs úgy viszonyul a költőhöz, ahogy a Bakony az egykori betyárokhoz: *Párizs / én* (a lírai én, Ady) = *Bakony / [a betyárok, bujdosó szegénylegények]*. Ami a betyároknak a Bakony volt, az Adynak Párizs, az „ember-sűrűs gigászi vadon”, ahol elrejtőzhet üldözői elől.

Az analógián alapuló metafora típusát egyébként már ARISZTOTELÉSZ is leírta Poétikájában, és a *Dionüszosz pajzsa* 'boroscésze' – *Arész boroscészéje* 'pajzs' reciprok metafora példáján szemléltette (ARISZTOTELÉSZ Kr. e. 4. sz./1974: 49). Ezek azonban nem antonomáziák, mivel nem tulajdonnevet helyettesítenek.

Utolsó példánk Babits verscíme: *Levél Tomiból*. Az ókori Tomi, a száműzött Ovidius tartózkodási helye antonomáziaként 'a száműzetés helyét', illetve magát a 'száműzetést' jelenti. Babits Mihály számára Tomi Fogaras volt, ahol néhány évig középiskolai tanárként dolgozott, elzárva a fővárosi irodalmi élettől. Tomi tehát metonímia (antonomázia) a száműzetés fogalmához képest, míg Tomi és Fogaras között metaforikus viszony van (a két költő hasonló helyzete alapján). A kép tömörségét fokozza, hogy a *Fogaras* név a címben még nem jelenik meg, magában a versben azonban már igen („Egy nagy átok ül Fogarason”).

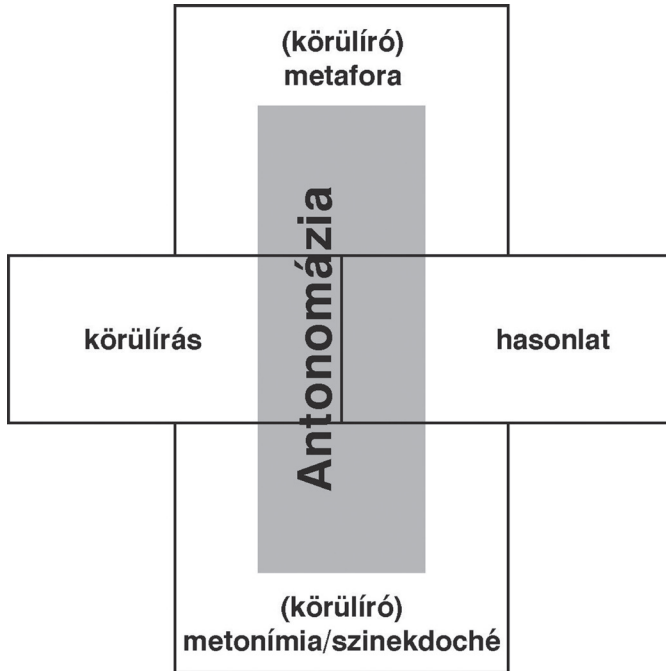
**8.** Befejezésül megpróbálok állást foglalni a cikkem címében feltett kérdésben: milyen helyet foglal el az antonomázia a nyelvi képek családjában?

A bemutatott példákból az derült ki, hogy az antonomázia fogalma bizonyos tekintetben tágabb a nyelvi képénél, mivel tulajdonnevet körülírással is lehet helyettesíteni, márpedig ez utóbbi nem minősíthető képnek (mert nem tartalmaz átvitt értelmű elemet). Az antonomázia többi fajtája (a metaforával,

metonímiával, szinekdochével, esetleg hasonlattal<sup>1</sup> kifejezett névhelyettesítés) azonban egyúttal nyelvi kép is. Ezeknek a kategóriáknak a viszonyát az alábbi ábrával lehet szemléltetni:

### 1. ábra

Az antonomázia viszonya más alakzatfajtákhoz



Ennek értelmében az antonomáziát olyan alakzatnak kell tekintenünk, amelynek terjedelme tágabb is, szűkebb is a nyelvi képénél: tágabb, mert a körülírást is magában foglalja, de szűkebb is, mert természetesen nem minden nyelvi kép helyettesít tulajdonnevet.

9. Eredetileg azt terveztem, hogy cikkemet egy rövid áttekintéssel zárom az antonomázia szépirodalmi felhasználásáról. A barokk kor és a romantika műepo-szaiban és ezekre való reflexióként a komikus eposzokban és elbeszélő költemé-nyekben a tulajdonnevet helyettesítő vagy kísérő antonomáziák elég gyakoriak voltak. De szórványosan vannak példák jóval későbbi alkalmazásukra is. Mivel azonban ez a tanulmány – témájának fontosságához képest – amúgy is túl hosz-szúra nyúlt, az antonomáziának a szépirodalomban játszott szerepét egy későbbi írásomban szándékozom felvázolni.

<sup>1</sup> Hasonlattal kifejezett antonomáziával eddig nem találkoztam. De alkotók ilyen példák: *Don Quijoteként harcolt, Casanova módjára v. módján viselkedik*. Emiatt az ábrán feltüntettem ugyan a hasonlatot, de külön nem tárgyaltam.

**Kulcsszók:** antonomázia, alakzat, nyelvi kép, körülírás, metafora, metonímia, szinekdoché.

### Hivatkozott irodalom és források

- ARISZTOTELÉSZ Kr. e. 4. sz./1974. *Poétika*. Magyar Helikon, [Budapest].
- BALOGH PÉTER 2000. Az antonomázia: kapcsolatok a lexikális és az aktuális jelentés között. In: GECSŐ TAMÁS szerk., *Lexikális jelentés, aktuális jelentés*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 4. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 35–41.
- BÁRDOSI VILMOS főszerk. 2003. *Magyar szólástár. Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára*. A magyar nyelv kézikönyvei 4. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- CRESSOT, MARCEL – JAMES, LAURENCE 1983. *Le style et ses techniques*. Presses Universitaires de France, Paris.
- DÉR KATALIN é. n. *Tropusok és figurák*. <http://elte.latintanitas.hu/cuccok/stilgyak.doc> (2014. 10. 06.)
- FÓNAGY IVÁN 1970. [A]ntonomázia. In: KIRÁLY ISTVÁN főszerk., *Világirodalmi lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1: 367–378.
- FRÁTER ZOLTÁN 2012. *Hagyomány, hatás, iszony*. Holnap Kiadó, [Budapest].
- GRÉTSY LÁSZLÓ 2014. Anyanyelvi séták. Az ékeesszólás kiskönyvtára 29. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- GROUPE μ 1970/1982. = GROUPE μ (DUBOIS, J[ACQUES] – EDELINE, F[RANCIS] – KLIN-KENBERG, J[EAN]-M[ARIE] – MINGUET, P[HILIPPE] – PIRE, F[RANÇOIS] – TRINON, H[ADELIN] 1970/1982. *Rhétorique générale. Éditions du Seuil*, [Paris].
- HATVANY LAJOS 1918. Kossuth Lajos Napsugárhoz. *Esztenő* 9: 5–34.
- Heltai Jenő 2002. A könyvember. In: KÖRÖSSI P. JÓZSEF szerk., *A könyvember. Magyar írók novellái (publicisztikai írásai) a könyvről*. Noran, Budapest. 54–61.
- Hugo, Victor 1960. *A nyomorultak* 1–2. Ford. LÁNYI VIKTOR. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- KEMÉNY GÁBOR 1995. Körülírás? Metafora? Körülíró metafora! In: LACZKÓ KRISZTINA szerk., *Emlékkönyv Szathmári István hetvenedik születésnapjára*. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest. 209–214.
- KEMÉNY GÁBOR 2002. *Bevezetés a nyelvi kép stilisztikájába*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 14. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- KEMÉNY GÁBOR 2004. Újabb szempontok és adalékok a körülíró metafora besorolásához. In: LADÁNYI MÁRIA – DÉR CSILLA – HATTYÁR HELGA szerk., „...még onnét is eljutni túlra...” *Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 155–158.
- Krúdy Gyula 1977. A budai bakter. In: BARTA ANDRÁS szerk., *Pókhálós palackok. Válogatott elbeszélések 1894–1908*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 108–110.
- MOLINIÉ, GEORGES 1993. *La stylistique*. Presses Universitaires de France, Paris.
- MORIER, HENRI 1961. *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*. Presses Universitaires de France, Paris.



- NEMESI ATTILA LÁSZLÓ 2009. *Az alakzatok kérdése a pragmatikában*. Loisir Könyvkiadó Kft., Budapest.
- QUINTILIANUS, MARCUS FABIVS 2008. *Szónoklattan*. Kalligram, Pozsony.
- RÁCZ JÁNOS 2013. *A magyar tenger metafora*. *Magyar Nyelv* 109: 448–451.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZABÓ G. ZOLTÁN – SZÖRÉNYI LÁSZLÓ 1988. *Kis magyar retorika. Bevezetés az irodalmi retorikába*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- SZATHMÁRI ISTVÁN 1958. A szavak képes értelme: szóképek, képes kifejezések. In: FÁBIÁN PÁL – SZATHMÁRI ISTVÁN – TERESTYÉNI FERENC, *A magyar stilisztika vázlat*. Tankönyvkiadó, Budapest. 76–125.
- SZATHMÁRI ISTVÁN 2004. *Stilisztikai lexikon. Stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemléltetve*. A magyar nyelv kézikönyvei 7. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- SZATHMÁRI ISTVÁN szerk. 1961. *A magyar stilisztika útja*. Gondolat Kiadó, [Budapest].
- K. SZOBOSZLAY ÁGNES 1972. *A szemléletesség eszközei Németh László nyelvében*. Nyelvtudományi Értekezések 77. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- K. SZOBOSZLAY ÁGNES 2008. [A]ntonomázia. In: SZATHMÁRI ISTVÁN főszerk., *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. A magyar nyelv kézikönyvei 15. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 114–117.
- Szomorj Dezső 2008. *Harry Russel-Dorsan a francia hadszíntérről*. Múlt és Jövő Könyvkiadó, Budapest.
- TÓTH BÉLA 1901. *Szájrul szájra. A magyarság szálló igéi [!]*. Második, javított és bővített kiadás. Athenaeum, Budapest.
- UGRY BÁLINT 2014. Utrecht csillaga. *Élet és Tudomány* 69: 304–306.
- WALES, KATIE 1989. *A dictionary of stylistics*. Longman, London – New York.

### The place of antonomasia within the family of linguistic images

The aim of this paper is to define the place of the linguistic figure known as antonomasia among the various types of linguistic images. In particular, the author introduces the major types of antonomasia: periphrasis, periphrastic metaphor, plain metaphor, metonymy, and synecdoche. He takes his examples primarily from the language of the media, but he also cites examples from works of fiction. On the basis of a thorough analysis of those examples, he concludes that antonomasia partially overlaps with all kinds of linguistic images and with periphrasis, but cannot be equated with any of them. (Periphrasis, given that it does not involve a figurative element, is not taken to be a linguistic image by the present author.)

**Keywords:** antonomasia, figure, linguistic image, periphrasis, metaphor, metonymy, synecdoche.

KEMÉNY GÁBOR  
MTA Nyelvtudományi Intézet  
Miskolci Egyetem